

Torsdag den 25. april 2024

Kl. 10.00 – 16.00

**”Konference om
*Stat og Folkekirke
efter Bededagsprocessen 2023*”**

Afskaffelsen af bededag – dag for dag

Konference om Stat og Folkekirke efter Bededagsprocessen 2023

Torsdag d. 25. april 2024 i Fællessalen

14. december 2022

Regeringsgrundlaget offentliggøres.

”Med Putins angreb på Ukraine er der krig i Europa. Truslen er rykket tættere på. For at finansiere de øgede udgifter til forsvaret i de kommende år vil regeringen fremsætte et lovforslag, der afskaffer en helligdag, som træder i kraft i 2024. Danskerne skal bidrage til vores fælles sikkerhed.” *(Afsnit 2.5, s. 11 under hovedoverskriften ”Ansvarlig økonomisk politik” og punktet ”Rammer for finanspolitikken)*

Samme dag udtaler bl.a. 3 biskopper og Præsteforeningens formand sig negativt om forslaget i bl.a. Jyllands-Posten og BT med undren over, at folkekirkens parter ikke er hørt, og modstand imod at fjerne bededag som bl.a. konfirmationsdag og ”pusterum”.

27. december 2022 SMS fra kirkeministeren til Københavns biskop:

12.15

Peter >

iMessage
tir. 27. dec. 16.19

Kære Peter
Jeg håber, at du har haft en dejlig jul.
Jeg har uden held forsøgt at ringe dig
op et par gange - både i dag og d.
22. Er der et tidspunkt, jeg kan ringe
til dig på i dag eller i morgen?
Mvh. Louise Schack Elholm

Kære Louise

Glædelig jul! Jeg er på vej hjem nu og
kan ringe om en times tid eller i
morgen formiddag, når det måtte
passe dig. Bedste hilsner Peter

Kære Peter

Alletiders. Jeg er på vej i byen om en
time. Så jeg prøver i morgen. God tur
hjem.

Bh. Louise

Leveret

iMessage

28. december 2022

Kirkeministeren orienterer pr. telefon Københavns biskop om, at vores samfund er i svær krise pga. Ukraine-krigen, og at opofrelse er nødvendig. Derfor vil regeringen afskaffe en helligdag. Det er en bunden opgave, og det bliver enten 2. pinsedag eller bededag.

Københavns biskop udtrykker sin egen holdning over for ministeren og siger, at biskopperne vil drøfte det på bispemødet d. 2.1. og give deres holdning til kende.

2. januar 2023 Biskopperne drøfter sagen og ønsker ikke at udpege en helligdag, der skal afskaffes af hensyn til forsvarsbudgettet.

3. januar 2022 Biskopperne sender deres udtalelse til kirkeministeren. De går ud fra en skelnen mellem indre og ydre anliggender. Hidtil har de indre været ordnet ved kgl. resolution og de ydre ved lovgivning:

”Da Bededagen er indeholdt i Den Danske Alterbog, autoriseret ved kgl. resolution (1992), finder biskopperne det naturligt at fastholde denne dag som helligdag. Vi henstiller til, at indre kirkelige anliggender, hvorunder bestemmelsen om helligdage hører, ikke gøres til genstand for afstemninger i Folketinget.

Derimod er det op til Folketinget og arbejdsmarkedets parter at bestemme, hvilke fridage der bør være gældende i Danmark. Vi håber naturligvis, at bestemmelsen om folkekirken i Grundloven (§4) fortsat vil foranledige, at staten respekterer, at folkekirkenes helligdage forbindes med fridage.”

9. januar Kirkeministeren meddeler i pressen, bl.a. i et interview på mediet kirke.dk, at regeringen i løbet af denne uge vil beslutte sig for, hvilken helligdag, der skal afskaffes. Hovedpointerne er:

- Regeringen vil inden for en uge beslutte, hvilken helligdag der skal afskaffes.
- At det bliver bededag skyldes, at den er særegen, ikke nævnt i Danske Lov og som den eneste helligdag indført ved kgl. anordning.
- Bededag vil blive afskaffet af ministeren ved kgl. resolution
- Det er nødvendigt, fordi den ikke kun kan afskaffes som fridag, fordi al lovgivning i landet bygger på, at helligdage er fridag. Ellers vil den stadig være lukkedag i butikkerne.
- En afskaffelse er ”en nødvendighed for at vi kan finansiere en ekstra beskyttelse af Danmark”
- Der er ikke tid til drøftelser med folkekirken inden gennemførelsen af afskaffelsen.

10. januar

Biskopperne sender en udtalelse til ministeren, hvori de undrer sig over udmeldingen, og over at ministeren uden forudgående drøftelser med folkekirkens parter vil afskaffe en helligdag, med afledte konsekvenser for Alterbog og Ritualbog. De ser fremgangsmåden som ”et markant brud på vores folkekirkeordning, som den nu har eksisteret i 174 år.(...) Det vil sætte forholdet mellem stat og kirke under pres”.

Landsforeningen af Menighedsråd udsender pressemeddelelse med protest, der bakker op om biskoppernes udmelding:

”At ministeren egenhændigt vil regulere folkekirkens indre anliggender vil sætte forholdet mellem stat og kirke under pres. (...) - Vi reagerer på folkekirkens vegne”.

10. januar fortsat

Kirkeministeren udtaler sig i TV2 om valget af bededag: - "Påsken har en helt særlig betydning. Det er de største helligdage i vores tro. Ligeledes er det klart, hvornår Kristus genopstod, så der er mange ting, der lægger fuldstændig fast. På samme måde er det ikke med store bededag, siger Louise Schack Elholm og forklarer, at store bededag er en samling af forskellige katolske helligdage foretaget sidst i 1600-tallet. - Den har ikke det samme ophæng i højtiderne".

12. januar

Kirkeministeren og beskæftigelsesministeren holder orienteringsmøde med de respektive ordførere og orienterer om et kommende lovforslag.

Beskæftigelsesministeriet udsender pressemeddelelse:

”Beskæftigelsesministeren har i dag sendt lovforslaget om at afskaffe store bededag som helligdag i ekstern høring. Med lovforslaget lægger regeringen op til, at store bededag afskaffes som en helligdag. Store bededag vil fremover blive anset som en almindelig arbejdsdag. (...)

Ved præsentationen af regeringsgrundlaget blev det fremlagt, at regeringen vil afskaffe en helligdag for at finansiere et løft af Danmarks forsvar i kølvandet på Ruslands invasion af Ukraine. I lovforslaget lægges der op til, at det bliver store bededag. Store bededag vil derfor, hvis lovforslaget vedtages i Folketinget, blive en almindelig arbejdsdag fra 2024. (...) Derfor har vi besluttet at afskaffe store bededag, som er en særlig dansk helligdag, og som i modsætning til de øvrige helligdage ikke er knyttet til de kristne højtider(...) Store bededag er indført som helligdag ved kgl. forordning af 27. marts 1686 og vil blive afskaffet som helligdag ved kgl. resolution efter indstilling fra kirkeministeren.”

Kommentar: Dette er den første skriftlige orientering om, at kirkeministeren vil indstille afskaffelsen af bededag til Dronningen. Orienteringen kommer i pressen og ikke fra kirkeministeriet. Valget begrundes med, at bededag er uden betydning for ”de kristne højtider”, altså en teologisk-liturgisk begrundelse.

12. januar Kirkeudvalget stiller samrådsspørgsmål til ministeren efter ønske fra Morten Messerschmidt. Spørgsmål 1 lyder: "Vil ministeren (...) oversende Kirkeministeriets retlige vurdering om lovligheden af at afskaffe en række udvalgte helligdage og andet relevant materiale vedrørende udvælgelsen af Store Bededag til eventuel afskaffelse?"

13. januar Biskopperne henvender sig for tredje gang til kirkeministeren, nu på baggrund af beskæftigelsesministerens i pressen bebudede lovforslag:

- manglende høring af folkekirkens parter er et brud med traditionen

- tillidsbrud

- henvisning til den hidtidige skelnen mellem lovgivning for folkekirkens ydre anliggender og reguleringen af de indre anliggender ved kgl. resolutioner

13. januar fortsat

Kirkeministeren indbyder biskopperne til møde d. 20. januar om "de konsekvenser, der vil være i forhold til alterbogen m.v. ved afskaffelse af store bededag som helligdag" med følgende punkter:

1 Dialog om biskoppernes inddragelse i udmøntningen af regeringsgrundlagets forslag om afskaffelse af en helligdag.

2 Den videre proces for udfærdigelsen af kgl. resolution om afskaffelse af store bededag som helligdag hhv. afledte konsekvenser for den autoriserede alterbog m.v.

18. januar Fælles udtalelse fra Landsforeningen af Menighedsråd, Præsteforening, Provsteforening, repræsentanter for Grundtvigsk Forum, Tidehverv og Indre Mission, 9 ud af 10 stiftsrådsformænd og biskopperne:

”Siden Grundlovens indførelse i 1849 har der været en forståelse for, at Regering og Folketing har hørt folkekirkens parter, når der blev lovgivet om folkekirkens ydre anliggender og ved kongelig resolution fastsat regler for de indre anliggender. Gennemførelsen af ovennævnte lov vil være et markant brud med denne tradition.”

Biskoppernes hørings svar til beskæftigelsesministerens lovforslag om konsekvenser ved afskaffelse af store bededag som helligdag (de samme argumenter som hidtil):

”Det kan ikke understreges nok hvor alvorlig situationen er. Det handler ikke kun om helligdagens afskaffelse, men også og ikke mindst om metoden, som er ganske grænseoverskridende, og egnet til at definere staten på en ny måde over for kirken. Dette nye forhold vil være i uoverensstemmelse med Grundlovens intention.”

20. januar Møde mellem biskopperne og kirkeministeren.

På mødet appellerer biskopperne til at undlade afskaffelse af helligdagen, men, hvis det er uundgåeligt, at afskaffe fridagen i forbindelse med helligdagen for at undgå et indgreb i folkekirkens indre anliggender.

Det åbnes ikke for nogen ændring i ministerens og regeringens holdning eller fremgangsmåde.

24. januar Beskæftigelsesministeren fremsætter lovforslag om konsekvenser ved afskaffelse af bededag som helligdag.

Kirkeministeren henvender sig til Københavns biskop med henblik på at ”anmode om din vurdering af, om en afskaffelse af store bededag som helligdag den 4. fredag efter påske isoleret set vil være i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag”, frist d. 27. januar 2023.

Der henvises til Justitsministeriets vurdering af 11. juli 2012 af, at Grundlovens bestemmelse i § 4 betyder

- at der ikke må lovgives eller administreres imod evangelisk-luthersk lære
- at arten af statens understøttelse er overladt til lovgiver
- at det må antages, at en afskaffelse af en eller flere helligdage ikke i sig selv kan rejse spørgsmål i forhold til Grundlovens §4, 2. led

24. januar

Kirkeministeren henvender sig til biskopperne og opfordrer biskopperne til at overveje ”om og i givet fald hvilke ændringer der er behov for i Alterbogen, og hvem der skal inddrages i arbejdet.

Københavns biskop svarer få dage senere, at der vil blive taget stilling til evt. ændringer, når dåbs- og nadverkommissionens arbejde foreligger (om 4-5 år).

27. januar

Københavns biskop afgiver sin teologiske vurdering af, hvorvidt afskaffelsen af bededag strider imod folkekirkens bekendelsesgrundlag:

- Det er ikke i strid med læren at have en kirke uden en bededag
- Afskaffelsen af helligdagen fra statsligt hold er i strid med læren, som den udtrykkes i Den Augsburgske Bekendelses artikel 28, fordi der sker en sammenblanding mellem det verdslige og det åndelige regimente.

”Jeg er ikke i tvivl om, at processen omkring indgrebet i Ritual- og Alterbog ikke er i overensstemmelse med hverken evangelisk-luthersk lære, eller med den danske tradition siden grundlovens indførelse i Danmark mht. lovgivning på det kirkelige område”

1. februar

Kirkeudvalgets åbne samråd med kirkeministeren om lovligheden af at afskaffe en række helligdage, herunder Store Bededag.

Spørgsmål 1: Anmodning om ”Kirkeministeriets retlige vurdering om lovligheden af at afskaffe en række udvalgte helligdage og andet relevant materiale vedrørende udvælgelsen af Store Bededag til eventuel afskaffelse?”

Kirkeministeriets notat af 31. januar:

Notatet henviser til Justitsministeriets vurdering fra 11. juli 2012 om mulig afskaffelse eller flytning af en eller flere helligdage:

- Det må antages at være muligt at flytte eller afskaffe helligdage, hvis det ikke strider mod den evangelisk-lutherske lære. At bevare helligdagen og afskaffe fridagen må også antages for muligt.

Endvidere:

- Det bemærkes, at regeringens forslag ikke åbner for at bevare helligdagen, samtidig med at dagen medregnes i arbejdstiden.
- Bededag kendes kun i Danmark. "Kirkeministeriet har ikke kendskab til, at bededag findes som helligdag i andre evangelisk-lutherske kirker på verdensplan."
- gengiver Københavns biskops vurdering af proceduren vedr. afskaffelsen som stridende mod Den Augsburgske Bekendelse art. 28 (om skelnen mellem det verdslige og det gejstlige regimente)

- henviser til Højesterets dom fra 2017 (om gyldigheden i kirkeministeriets udstedelse af kgl. resolution vedr. autorisation af ritual for vielse af to af samme køn):

”Kompetencen til at regulere folkekirken forhold tilkommer lovgivningsmagten og regeringen, der har et betydeligt skøn med hensyn til, hvilke grænser det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag sætter for en sådan regulering. [...] Lovgivningsmagten og regeringen har ikke pligt til forud for regulering af folkekirken forhold at høre nogen kirkelig instans.”

- Afskaffelse af bededag er ikke nødvendigvis et indgreb i folkekirken indre anliggender i form af ritual- og alterbøger, da afskaffelsen ikke forudsætter at Alterbogen ændres (teksterne kan bare blive stående).

- diskussion om fortolkningen af CA 28: Den indeholder et opgør med gerningsretfærdighed og understregning af retfærdiggørelsen ved tro alene. Det understreges, at teksten må læses i sin historiske kontekst.
- Fastlæggelse af helligdage er efter reformationen sket ved statsmagten (kongen), første gang i Kirkeordinansen af 37/39, som også sonderer mellem "læren" og "ceremonierne og den ydre kirketjeneste"
- Den augsburgske Bekendelse (CA) må læses historisk, bla. derved at den er forfattet "inden fastlæggelsen af de nugældende officielle helligdage i Danmark og inden fastlæggelsen af de gældende kompetencer og procedurer til fastlæggelse og ændring heraf."

Kommentar:

Et spørgsmål til bekendelsesgrundlaget betydning for nutiden kan forekomme meningsløst, hvis dets historiske karakter diskvalificerer det til brug.

Kirkeministeriet har skriftligt oplyst, "at der ikke i forbindelse med sagen om afskaffelse af Store Bededag har været korrespondance med andre teologiske sagkyndige end biskopperne." og telefonisk oplyst, at der heller ikke har været anden kontakt til andre teologisk sagkyndige. Notatets teologiske og kirkehistoriske vurderinger er altså foretaget af kirkeministeriet selv.

Kirkeudvalgets åbne samråd fortsat:

Samrådets spørgsmål 5:: ”Vil ministeren redegøre for, at afskaffelsen af helligdage selv under enevælden skete i samarbejde mellem kongen og biskopperne, og i forlængelse heraf redegøre for, hvorfor ministeren og regeringen har brudt med over 300 års tradition....”

Kirkeministerens svar:

”Jeg kan ikke anerkende præmissen om, at regeringen har brudt med over 300 års tradition. Som jeg har redegjort for i min besvarelse af dags dato (...) er der både før regeringens beslutning om at pege på store bededag som den helligdag, der foreslås afskaffet, og efterfølgende i forhold til eventuelle ændringer i folkekirkens alterbog sket inddragelse af biskopperne. Jeg må derfor afvise, at regeringen bryder en lang tradition for dialog med biskopperne om regulering af folkekirkens anliggender.”

22. februar Folketingets beskæftigelsesudvalg holder "åben høring om lovforslag om konsekvenser ved afskaffelsen af store bededag som helligdag", herunder konsekvenserne for folkekirken.
28. februar Lovforslag 3. behandles. Forslaget blev vedtaget. For stemte 95 (S, V, M og RV), imod stemte 68 (SF, DD, LA, KF, EL, DF, ALT og NB)

7. marts

Bekendtgørelse om afskaffelse af bededag som helligdag

Efter kirkeministerens indstilling er der ved kongelig resolution af 6. marts 2023 fastsat følgende bestemmelse vedrørende afskaffelse af bededag som helligdag:

§ 1. Bededag, som blev indført som helligdag i Danmark ved kgl. forordning i 1686, afskaffes som helligdag med virkning fra den 1. januar 2024.

Kirkeministeriet, den 7. marts 2023

Louise Schack Elholm

Forløbet giver anledning til spørgsmål:

- Forudsat, at retstilstanden er, at folkekirken er ren statskirke, og at regering og folketing har ubegrænset adgang til at styre alle folkekirkens anliggender: Kan regering/folketing regulere folkekirkens indre og ydre anliggender ud fra rent verdslige formål, uden at det strider mod Grundloven § 4?
- En afskaffelse af en helligdag er et indgreb i folkekirkens såkaldte indre anliggender, som anses for bla. at være ”ritualer, gudstjenesteordningen, bibeloversættelse og salmebøger” (Kirkeministeriets notat af 9. oktober 2012 om Folkekirkens indre anliggender) - Har man overhovedet en kirke, hvis dennes indre anliggender kan reguleres af staten uden kirkens ønske og ud fra rent verdslige formål ?
- Kan kirkeministeriet (og andre ministerier) som en del af den sekulære statsadministration foretage teologiske vurderinger vedr. folkekirkens bekendelsesgrundlag og gudstjenesteliv, uden at staten derved bliver en religiøs aktør?

- Kan det forløb, der har været, karakteriseres som inddragelse af folkekirkens parter?
- Kan folkekirkens identitet som evangelisk-luthersk kirke (i henseende til Grundloven) defineres alene ud fra henvisning til bekendelsesskrifterne som defineret i Danske Lov?
- Regeringens argument er, at bededag har en særlig status blandt helligdagene, fordi den er indført ved kgl. resolution (eller er særlig "dansk"). Hvordan forholder det sig så med andre (danske) kirkelige skikke, der siden reformationen er indført ved kongelig resolution, f.eks. konfirmationen (indført i 1736 af Christian VI)?

Torsdag den 25. april 2024

Kl. 10.00 – 16.00

**”Konference om
*Stat og Folkekirke
efter Bededagsprocessen 2023*”**

Om tilblivelsen af grundlovens folkekirkebestemmelser

På [saadanne Rigsdage] pleier man nuomstunder sjelden eller aldrig at agte paa Hjertets Røst og Kiærlighedens Aande, men at alting, naar det gaaer bedst, sædvanlig afgiøres efter kolde Beregninger og hjerteløs Verdens-klogskab, og at det saa endda er langt mere Stemmer, man tæller, end Grunde, man veier!

(N.F.S. Grundtvig: *Bededags-Tale for Rigsdagen i Danmark*)

Beretning

om

Torhandlingerne paa Rigsdagen.

Grundlovens karakter

. det er en yderst farlig Sag for en repræsenterende Forsamling at appellere til Folket, da Repræsentanterne og Folket bør være Eet og det Samme. (Krigsminister Tscherning, sp. 239)

Hvad folket (hele mængden af undersåtter) ikke kan beslutte om sig selv og sine fæller, det kan suverænen heller ikke beslutte over folket.

(Immanuel Kant: *Retslære*)

IKKE

. omfortolke og omtyde, således at det, der i dag står i den, betyder noget helt andet, end hvad der står.

(Jens Peter Christensen: "Grundlovstolkning – mellem jura og politik" (2013), 128)

Grundloven (...) hævder Religionsfrihedens Grundsætning (sp. 2165)

§ 2. Den evangelisk-lutherske Kirke er, som den, hvori den overveiende Deel af Folket befinder sig, at ansee som den danske Folkekirke og nyder, som saadan, Understøttelse af Staten.

Det synes nemlig ikke nødvendigt og i sig mindre naturligt saaledes i Paragraphen selv at begrunde Paragraphens Bud.

Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke,
og understøttes som sådan af Staten.

Den evangelisk-lutherske kirke er **lig med** den danske folkekirke

Definition/om-definering:

Fra

Enevældens statskirke

Til

Den danske folkekirke

Udvalget har anseet for afgjort, at den i Kongeloven begrundede Opfattelse af den evangelisk-lutherske Kirke som Statskirke maatte opgives i en Grundlov, som vedkendte sig Religionsfrihedsprincippet. (Sp. 1481)

tiene og dyrcke den eene rette og sande Gud paa den maade og manneer, som hand sig i sit hellige og sande ord aabenbaret haffver, og Voris Christelige Troe og bekiendelse klarligen derom formelder effter den form og maade, som den reen og uforfalsket er bleffven foresatt og fremstillet udj den Augsburgiske confession Aar et tusind fembhundrede og trediffve, og ved samme reene og uforfalskede Christelige Troe holde Landsens Jndbyggere og den vældeligen haandhæffve og beskierme i disse Lande og Riger mod alle Kiettere, Sværmere og Guds bespottere. (Kongeloven)

[Den lutherske Kirke], hvis vigtigste Bekjendelsesskrift er den augsburgske Confession (Sp. 2511)

Når den augsburgske Confession læses rigtigt og ikke tages alt for bogstaveligt, og man holder sig til det, som de Gejstlige ved deres Embedstiltrædelse giver de-res Ed paa, at de ville lære den himmelske Lære, som indeholdes deri, så troer jeg, at den er et tilbørligt Grundlag.
(Sp. 2527)

. den Kirke, der er bygget paa de Bekjendelsesskrifter, som hidtil have havt Gyldighed i den danske Kirke, og det er den augsburgske Confession med de i den augsburgske Confession forudsatte 3 ældste kirkelige Symboler, og tillige, som bekjendt, Luthers lille Catechismus.
(Sp. 2531)

Den Religion skal i Kongens Riger og Lande alleene tilstædis, som overeens kommer med den Hellige Bibelske Skrift, det Apostoliske, Nicæniske og Athanasii Symbolis, og den Uforandrede Aar et tusind fem hundredrede og tredive overgiver Augsburgiske Bekjendelse, og Lutheri liden Catechismo.
(Danske Lov (1683), 2-1)

Den danske folkekirke?

Volkskirche - F. D. E. Schleiermacher 1768-1834

Folk

1. Kvantitativt

Mængden af borgere i landet – ”Masse, ikke Menighed” (Paludan-Müller, sp 2508)

2. Nationalromantisk

”den evangelisk-lutherske Religion har sin Grund i Folkets Væsen” (Mynster, sp. 1568)

3. Demokratisk

”Friheden findes kun, hvor der er Lighed” (Egede Schack, sp. 1176)

Statskirken

”tvingende”, ”Statsherredømme”, ”Formynderskab over Kirken” (Ørsted)

den borgerlige Lovs Tvangsbud, der træde istedetfor [de aandelige Kræfter]
(H.N. Clausen)

gav den øverste Statsmagt en saa godt som uindskrænket Magt og Myndighed
over [den evangelisk-lutherske kirkes] indre og ydre Anliggender (Sp. 2506).

. det karakteristiske ved vor Kirke, at den tilsidesætter Kirken som en
særegen Corporation og underlægger den Staten. [...] Vor Kirke i Danmark
har ingen juridisk Tilværelse, ingen legemlig Repræsentation udenfor Staten,
og vi skulle ikke give Anledning til at skabe Kirken som en sådan selvstændig
Corporation. Hvorvidt det kan være nyttigt at skabe en saadan selvstændig
Corporation som Folkekirken behøver jeg ikke at berøre, thi det ligger ikke for ..
(Tscherning, sp. 3363).

Kirkeforfatning

§64 Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov, efterat Betænkning er afgiven af et af Kongen anordnet Kirkemøde.

. at man ikke i selve Grundloven kunde paatage sig Løsningen af alle de kirkelige Reform-Spørgsmaal, som endnu i saa høi Grad dele Gemytterne. Men ligesaa lidt kunne man finde det passende aldeles at forbigaae det hele Spørgsmaal om Kirken. Det maatte altsaa udtales, at man løsner sig fra Kongelovens Bud, men den nærmere Ordning maatte overlades Fremtidens Stats-lovgivning. Man maatte finde en Overgangsform, der ikke gjorde noget voldsomt Brud, og dog tillod en fri Udvikling. (Sp. 1481)

Det vil ikke kunne have undgaaet Opmærksomhed, at de stedfundne politiske Forandringer ville komme til at udøve en gennemgribende Indflydelse paa den danske Folke-Kirke, og at det navnlig maa blive Regeringens Opgave i Kirken at gennemføre de samme Grundsætninger, der ere i Begreb med at gjøre sig gældende i Staten.

(Monrad: *Circulaire af 9de Mai 1848*: 1).

§ 66b De fra Folkekirken afvigende Troessamfunds Forhold ordnes nærmere ved Lov.

i den ene Paragraph, at Folkekirkens F o r f a t n i n g skal ordnes ved Lov, i den anden, at F o r h o l d e t skal ordnes nærmere ved Lov. Efterseer man Motiverne og opfatter man Ordet "Forhold" i den Betydning, som der er Grund til at opfatte det i efter disse Paragrapher, saa er det temmelig klart, at ved "Forhold" kun kan tænkes på y d r e Forhold, navnlig Forholdet til Staten (...), medens der ved Folkekirken er Spørgsmaal om at gribe meget mere ind i de Former, hvorunder den selv skal leve, virke og styre sine Anliggender. Der er derfor med Flid valgt Udtrykket "Forfatning". (Sp. 2562)

. at denne Folkekirke skal staae i nærmere Forhold til Staten og Regjeringen end de andre Kirker i Landet, og at den tillige skal staae i et friere Forhold til Regjeringen end den samme Kirke, den evangelisk-lutherske, hidtil har staaet (...) Idet Kirken nu træder ud af Statsherredømmet, saaledes som dette før gjorde sig gjældende i dens Bestyrelse .. (Madvig, sp. 2521)

Idet der i den ene [Paragraph] er omtalt en foregaaende Betænkning afgiven af et Kirkemøde. (Sp. 2562)

. saaledes som Grundlovsudkastet stiller Sagen, beholder dog Staten det hele Formynderskab over Kirken (...)og idetmindste af Grundlovsudkastet sees det ikke, at det er paatænkt at indrømme Kirken nogen væsentlig Frihed. (C. Paludan-Müller, sp. 2529)

. det er jo just eet af de Spørgsmaal, som skulle finde deres Besvarelse ved den Lov om Folkekirkens Forfatning, som skal komme i Stand ifølge den foreslaaede § 64, saa at man ikke maa gaa ud fra, at Alt skal blive som det er. (J.N. Madvig, sp. 2530)

Konklusion: Grundlovens intention med folkekirken

- Bestemmelserne om kirken har religionsfrihed som grundlæggende princip.
- § 4 foretager en omdefinering af den evangelisk-lutherske kirke fra statskirke til folkekirke.
- Den evangelisk-lutherske kirke er en bekendelseskirke, der i sin danske udgave er defineret ved den 'rene' augsburgske bekendelse (og Luthers Lille Katekisme).
- Den evangelisk-lutherske kirke skal som folkekirke befries fra statens "formynder-
skab over kirken".
- Folkekirken skal (derfor) have en forfatning, som sikrer en vis selvbestemmelse.
- Først med en forfatning, dvs. en opfyldelse af § 66, er Grundlovens intention med folkekirken opfyldt.

- En retsakt, der de facto behandler den evangelisk-lutherske kirke som statskirke, strider mod Grundlovens intention med folkekirken.

Det gælder fx:

”Kompetencen til at regulere folkekirkens forhold tilkommer lovgivningsmagten og regeringen, der har et betydeligt skøn med hensyn til, hvilke grænser det evangelisk-lutherske bekendelsesgrund sætter for en sådan regulering”.

(Højesteret 23.3.2017)

SAMSØ

holder stadig

ST. BEDEDAG

25. – 28. april 2024

Torsdag den 25. april 2024

Kl. 10.00 – 16.00

**”Konference om
*Stat og Folkekirke
efter Bededagsprocessen 2023*”**

Det lærermæssige ansvar

INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND

AARHUS UNIVERSITET

23. APRIL 2024

BO KRISTIAN HOLM
PROFESSOR MSO, PH.D., CENTERLEDER FOR LUMEN

Forholdet mellem teologi og Jura?

Kilder

- Notat om afskaffelse af bededag som helligdag til besvarelse af samrådsspørgsmål af 12. januar 2023 (*Justitsministeriet og Kirkeministeriet*)
- Højesteretsafgørelse, 23. marts 2017
- Justitsministeriet vurdering i besvarelse til Folketingets retsudvalg, 11. juni 2012.

Disclaimer

- Jeg har ingen intention om at give juridiske svar.
- Jeg er alene optaget af de tilfælde, hvor juraen holder op med blot at være jura, og bliver til teologi, nogle gange også dårlig teologi.

Den politisk-teologiske problemstilling – et kort resumé

Grundlovens to paragraffer

- § 4
- § 66

Justitsministeriets vurdering, 2012

- Det må ”antages, at en eller flere af folkekirkens helligdage kan afskaffes eller flyttes, hvis en sådan afskaffelse eller flytning ikke strider mod den evangelisk-lutherske lære.”
- ”Det tilkommer ikke Justitsministeriet at vurdere, om en afskaffelse eller flytning af en eller flere helligdage strider imod den evangelisk-lutherske lære. En sådan vurdering henhører under Ministeriet for Ligestilling og Kirke.”

Sammenligninger

- Den **Romerske-Katolske Kirke**: Dikasterium for tros lære
- Andre **lutherske kirker**: Synode eller kirkeråd
- **Metodistkirken**: Organisation efter princippet om magtens tredeling

- **Folkekirken** afviger fra alle tre – og det har i lang tid fungeret

Kirkeordinansen, 1537/39

- Forord forfattet af **Christian (t.v.)** (men i realiteten af **Bugenhagen, t.h.**)
  - det påhviler kongen at sørge for at Guds ordinans bliver varetaget.
  - Guds ordinans omfatter ikke alene **forkyndelse og sakramentsforvaltning**, men også underhold af **præster, lærere og fattige**. Dette er, understreges det, ikke kongens ordinans, men derimod netop Guds, som kongen skal tjene.
  - *Den sidste tilføjelse er ikke uden betydning.*

Kongeloven (1665) og Danske lov (1683)

- Kongen forpligter sig i kongeloven til at regere i overensstemmelse med Den Augsburgske Bekendelse. M.a.o. øvrigheden forpligter sig selv på en ekstern instans
- Danske lov er organiseret efter den lutherske trestandslære
  - Dens straffelov efter de 10 bud.

Højesteretsafgørelsen 2017

- ”Der følger ikke af grundlovens §66 nogen begrænsning i lovgivningsmagts kompetence, og der er ikke grundlag for at antage, at der skulle foreligge en retssædvane, som begrænser lovgivningsmagts og regeringens kompetence til at regulere dele af folkekirkelige forhold.”
- ”Lovgivningsmagten og regeringen har ikke pligt til forud for regulering af folkekirkens forhold at høre nogen kirkelig instans.”
- Højesteret påpeger dog, at et såkaldt fagskøn er nødvendigt for at vurdere om et indgrebs karakter i forhold til begreb om folkekirken som evangelisk luthersk. Men dommen slår også fast at reguleringen af ritualer er ministerens kompetence.

Svaret fra Københavns Biskop

- For det første: . Biskoppen slår fast, at bededag ikke i sig selv kan siges at være nødvendig for kirken. Eksistensen af en sådan helligdag er ikke i sig selv udtryk for troskab over for bekendelsen. Det er altså ikke bededag, der gør kirken til evangelisk-luthersk kirke.
- For det andet: Indgrebet er i kraft af selve processen i uoverensstemmelse med evangelisk-luthersk lære om forholdet mellem åndelig og verdslig magt, sådan som den bl.a. kommer til udtryk i Den Augsburgske Bekendelses artikel 28.
- Der er i og for sig ikke nogen overraskelser i det svar.

Om Ministeriets egen læreafgørelse

---

1. Den Augsburske bekendelse drejer sig om afgrænsninger af kirkelig (gejstlig) myndighed overfor borgerlig (verdslig) myndighed.
  - a. Positivt afgrænset ved biskoppernes magt givet af gud til at lære evangeliet og meddele sakramenterne.
  - b. Negativt afgrænset ved, at den kirkelige og den borgerlige magt ikke må sammenblandes.

Om Ministeriets egen læreafgørelse

---

2. Den bemærker en diskussion af, hvorvidt bisper og præster har ret til at indføre kirkeskikke og give love om spiser og helligdage,
3. Og placerer den i dens historiske kontekst: nemlig opgøret med alle former for gerningsretfærdighed.
4. Den augsburgske bekendelse indeholder ikke forskrifter om procedurer
5. Den må i øvrigt læses som historisk bekendelsesskrift formuleret inden fastlæggelsen af de nugældende officielle helligdage og inden fastlæggelsen af kompetencer.

Spørgsmålet om læremyndighed

- CA 28:
  - ”Derfor bør den kirkelige og den borgerlige magt ikke sammenblandes”.
- Men der står også:
  - ”På denne måde skelner vore mellem begge magters pligter og befaler at ære begge og erkende, at begge er Guds gave og velgerning.”
- CA 14: Om den kirkelige orden
  - ”ingen bør lære offentligt eller forvalte sakramenterne i kirken, hvis ikke han er rettelig kaldet.”

Spørgsmålet om læremyndighed

- Hvad citeres ikke i CA 28:
    - "Følgelig tilkommer der [biskopperne] ifølge evangeliet ... eller guddommelig ret ... denne fuldmagt: at forlade synder, at forkaste den lære, der afviger fra evangeliet ...".
    - "Det er biskopper og præster tilladt at træffe anordninger, for at tingene kan gå sømmeligt til i kirken."
- Dvs at afgørelser vedrørende kirkens praksis er bundet til biskopper og præster som forpligtede embedsindehavere.

En nutid protestantisk forståelse af læreembedet – IF. Leuenberg-fællesskabet

Skelnen mellem

- Funktion: **Episkopé**
- Person: Biskop eller anden tilsynsmyndighed

Ministeriet og Episkopé

- Episkopé:
  - Det pastorale tilsyn (dvs. med læren)
  - Det pastorale ansvar for
    - Kirkens væsen (esse)
    - Kirkens velfærd (bene esse)
  - Bestemt som tjeneste for kirken ikke magt over kirken.

Indgrebets karakter af tjeneste for kirken

- Det nuværende indgreb står ikke i kirkens tjeneste
- Det er ikke en fortolkning. Det står eksplicit i begrundelsen. Afskaffelsen af en kirkelig helligdag begrundes med Danmarks krigsindsats.
- Derimod udøver den en biskoppelig funktion, men uden biskoppernes og kirkens opbakning, men ikke til fordel for kirken, men alene til fordel for egen politisk dagsorden.

Om Kongelig resolution

- Enevælden afskiller sig fra den nuværende regering, ved at være forpligtet på Den Augsburgske bekendelse i alt, hvad den gør.
- Denne forpligtigelse har den nuværende verdslige regering ikke.

Derfor bør de, der indtager en civil myndighed eller en anden regeringsposition, og som bliver indkaldt til at give råd ved hoffet, forberede sig på ydmyghed og frygt for Herren.

Faraos, en hedensk konge, stoler således ikke på sin egen klogskab, men rådfører sig respektfuldt med andre, som har en sund dømmekraft i statslige og religiøse anliggender.

- MARTIN LUTHER, FORELÆSNING OVER 1. MOSEBOG, 1535-45 (WA 44,406)

AARHUS
UNIVERSITET

Torsdag den 25. april 2024

Kl. 10.00 – 16.00

**”Konference om
*Stat og Folkekirke
efter Bededagsprocessen 2023*”**

Grundlovens § 67

”Borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden”

- området (gudsdyrkelsen)
- ”sædeligheden og den offentlige orden”
- retsvirkningen

§ 67. Området - gudsdyrkelsen

Kultus og Ritus

- Bøn
- Procession
- Gudstjeneste
- Kaldelse fra klokketårne og minareter
- Liturgi
- Kost
- Faste
- Overholdelse af helligdage
- Renselse
- Beklædning
- Nadver
- Dåb
- Omskæring
- etc.

Forudsætninger

- Undervisning
- Religiøse bygninger og rum
- Begravelsespladser
- Religiøse bøger
- Forkyndere m.fl.
- etc

§ 67. "sædeligheden og den offentlige orden"

"læres eller foretages" - især "foretages"

Ex: UfR 2001.83H: Ledelsen på et AMU-center havde af hensyn til opretholdelsen af ro og orden forbudt nogle somaliske elever at udføre den muslimske tidebøn på fællesarealer, men gerne andre steder på centeret. En af eleverne overtrådte forbuddet og blev bortvist. – Forbuddet og bortvisningen blev anset for berettiget

§ 67. Retsvirkningen

Statens organer (lovgiver, regering, domstole) må ikke gribe ind over for de foranstaltninger og handlinger, der indgår i eller knytter sig til gudsdyrkelsen

- medmindre det sker til varetagelse af andre og særlige interesser ("sædeligheden og den offentlige orden")**
- og i øvrigt er proportionalt**

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, art. 9

1. Enhver har ret til at tænke frit, til samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller overbevisning såvel som frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller tro gennem gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke.
2. Frihed til at udøve sin religion eller tro skal kun kunne underkastes sådanne begrænsninger, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den offentlige sikkerhed, for at beskytte den offentlige orden, sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder.

- forpligter også til religionsbeskyttelse

Distinktioner: **Indre / Ydre** - **Individuel / Kollektiv** - **Offentlig / Privat**

§ 67. Retsvirkningen

Statens organer (lovgiver, regering, domstole) kan ikke gribe ind over for de foranstaltninger og handlinger, der indgår i eller knytter sig til gudsdyrkelsen

- medmindre det sker til varetagelse af andre og særlige interesser ("sædeligheden og den offentlige orden")
- og i øvrigt er proportionalt

Ville staten kunne afskaffe/forbyde en helligdag?

Ville staten kunne bestemme at der er almindelig arbejdspligt, også for medlemmer af trossamfund for hvem der er tale om en helligdag? [UfR 2022.4461H]

Bestemmelsesretten i folkekirken

Tilkommer statens organer:

- Folketinget
- Regeringen / kirkeministeren
- Domstolene

altså stik modsat retsvirkningen
og beskyttelsen efter § 67

**Landets største trossamfund, folkekirken, er
således det eneste trossamfund der ikke
nyder religionsfrihed efter grundlovens § 67**

**Folkekirkens eneste - og langt svagere -
religionsbeskyttelse findes således ikke i § 67,
men i indledningsordene til grundlovens § 4**

Grundlovens § 4

”Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten”

”Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke” - ikke blot deskriptivt, men også et normativt udsagn:

Den danske folkekirke skal ”som sådan” forblive evangelisk-luthersk

- denne forfatningsnorm binder såvel lovgiver som den udøvende og den dømmende myndighed

UfR 2017.1795H

- “[I] henhold til grundloven hviler [folkekirken] på et evangelisk-luthersk bekendelsesgrundlag. Kompetencen til at regulere folkekirkens forhold tilkommer lovgivningsmagten og regeringen, der har et betydeligt skøn med hensyn til, hvilke grænser det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag sætter for en sådan regulering”.
- Der var ikke ”grundlag for at tilsidesætte lovgivningsmagtens og regeringens vurdering af, at den gennemførte ordning ... ligger inden for det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag og dermed inden for rammerne af grundlovens § 4”.
- ”Lovgivningsmagten og regeringen har ikke pligt til forud for regulering af folkekirkens forhold at høre nogen kirkelig instans”

Officialprincippet - Undersøgelsesprincippet

- Myndighederne har ansvaret for at oplyse en sag tilstrækkeligt, inden de træffer afgørelse – det er et grundlæggende princip i forvaltningsretten.
- Formålet med officialprincippet er at understøtte, at der træffes materielt lovlige og rigtige afgørelser.
- Myndighederne har pligt til at sikre sig at et indgreb ikke er grundlovsstridigt.

Selv om der ikke er pligt til at høre sagkundskaben, vil det således være særdeles fornuftigt (reelt set, oftest påkrævet) at gøre det

Men hvem skal høres?

- Københavns biskop (traditionen, primus inter pares) ?
- Et etableret Lærenævn (jf. Norge) ?
- Bispemødet ?

(i domstolsbehandlede læresager er *Præsteretten* etableret som fagkyndig instans)

Ingen binding for kirkeministeren

Men under alle omstændigheder afgørende at der er fuld åbenhed omkring hvem der i givet fald høres eller inddrages

(offentlighedsloven §§ 13 og 26, nr. 2)

Københavns biskop 27/1 2023

- Det er ikke i strid med læren at have en kirke uden en Bededag
- ”Jeg er ikke i tvivl om, at processen omkring indgrebet i Ritual- og Alterbog ikke er i overensstemmelse med hverken evangelisk-luthersk lære, eller med den danske tradition siden grundlovens indførelse i Danmark mht. lovgivning på det kirkelige område”

En retlig karakteristik af disse udsagn:

Materielt, indholdsmæssigt, altså ikke i sig selv i strid med læren.

Men *processuelt*, fremgangsmåden, i strid med læren og med traditionen

”Traditionen” – ministerens ”skønsomhed”

Fra bet. 1544: ”De skiftende ministre siden 1849 har imidlertid generelt udvist stor skønsomhed og været tilbageholdende med selvstændigt at regulere de indre kirkelige anliggender. Ministerens kompetence til at udstede anordninger på disse områder er derfor oftest blevet udøvet på grundlag af indstillinger fra biskopper eller rådgivning i form af betænkninger fra udvalg, arbejdsgrupper eller kommissioner med deltagelse af biskopper og andre teologisk sagkyndige samt efter omstændighederne lægfolk og eventuelt anden sagkundskab end den teologiske”

Denne skønsomhed er det hyppigste politiske argument imod en kirkeforfatningslov – som forudsat i grundlovens § 66 – med lovfæstet folkekirkelig medindflydelse på indre kirkelige anliggender (og nu tillige fælles økonomi):

”Den udviste skønsomhed gør lovfæstet medindflydelse overflødig ...”

Eksempler på tilsidesættelse af skønsomheden

- Carl Hermansen   Salmebogssag   1953   (konkrete ændringer)
- Elsebeth Kock-Petersen   Lundehus-sagen   1984   (forkyndelsesfriheden)
- Tove Fergo   Salmebogssag   2001   (ny salmebog?)

- SVM-regeringen - (Louise Schack Elholm, Ane Halsboe-Jørgensen)
Store bededags-sagen 2023

J.L.A. Kolderup-Rosenvinge
(Den danske Kirkeret 1851, s. 46)

**”bestemt forkastes, ..., at Kirken skal
betragtes som en vilkaarlig Statsindretning,
der kan styres og behandles efter den
saakaldte Statsklogskabs øjeblikkelige
Fordringer”**

Torsdag den 25. april 2024

Kl. 10.00 – 16.00

**”Konference om
*Stat og Folkekirke
efter Bededagsprocessen 2023*”**

